

Sandra Holmgård

Sandra.holmgard@helsinki.fi

Våren 2014

Boksamtal i gymnasiet

Under min studietid har jag reflekterat en del över litteraturundervisningen i skolan. Då jag tänker tillbaka på min egen skoltid och den tid jag vikarierat kan jag bara konstatera att jag blivit trött på recensioner som främst liknar ett referat med betygsättning. Jag är också trött på onödigt långa bokrapporter som känns världsfrånvarande. Under min fältpraktik i Topelius gymnasiet i Nykarleby presenterade min handledare Annette Kronholm-Cederberg boksamtalet för mig. Som grund för denna text har jag använt Katarina Eriksson Barajas Boksamtalets dilemman och möjligheter från 2012. Boken belyser boksamtalen i en sverigesvensk kontext och i en grundskola. Jag valde att se på boksamtalen utifrån den finska läroplanen för gymnasieutbildningen. Hur kan lärarna bygga upp boksamtal i denna miljö?

Skönlitterär läsning har stor betydelse för identitetsutveckling och behandling av ”de stora livsfrågorna”. (Eriksson Barajas,s.9). Visst är det då viktigt att skolan satsar på sina studerades läsning.

Boksamtalet är uppbyggt så att eleverna läser en angiven del av boken hemma. Eleverna kan läsa samma roman eller läsa olika romaner men med instruktioner om hur stor del av böckerna som de ska vara läsa. På lektionen presenterar läraren analysfrågor och eleverna får individuellt förbereda samtalet. Läraren kan också ge förberedelsefrågor innan lektionen som eleven kan ha i åtanke under läsningen. Chambers talar om tre läsprocesser. Den första är att välja boken, den andra är att läsa och den tredje är att respondera eller reflektera om läsningen.

Eleven får under lektionen tid att göra en individuell förberedelse för samtalet. Detta innebär att varje elev söker svar på de frågor läraren ställt och också söka exempel i texten de kan hänvisa till i samtalet. Då eleverna individuellt har förberett sig sätter de sig i grupper. Läraren kan låta eleverna välja grupper själva men kan med fördel placera eleverna i grupper enligt kursens tema. I någon kurs kan grupperna indelas enligt författare, ibland kan bokens tema placera eleverna. Eleverna kan också fritt välja grupper

Den skola som Eriksson Barajas hänvisar till och analyserar har ett fungerande skolbibliotek. Att ha ett fungerande skolbibliotek är en dröm som aldrig går i uppfyllelse för många lärare. Att välja romanen bidrar till läsglädje då eleven själv får välja enligt intresse. Å andra sidan är det lätthänt att eleverna inte utmanas då det kan hända att de väljer roman baserat på erfarenheter och därefter inte vågar frångå sin favoritgenre.

Chambers varnar för att alltid läsa samma typ av böcker. Chambers menar också att boksamtalen kan leda till att eleverna kopierar varandras tankar om boken vilket i sin tur inte utvecklar analysförmågan. Man kan också fråga sig om det är en negativ sak att kopiera andra.(Eriksson Barajas, s.23) ifall man väljer att se andras tankar som en resurs kan man tänka att eleverna når nya nivåer i sin texttolkning i samspel med andra. Här är det på lärarens ansvar och om läraren har tur, skolbibliotekariens ansvar att eleverna handleds så de väljer en tillräckligt utmanande bok för kursen.

Risken med lärarstyrda boksamtal i helklass är att eleverna inte uppmuntras att tänka fritt kring boken. Eleverna svarar på de frågor läraren ställer men frågorna följs inte upp mer än med några följdfrågor. Om eleverna först diskuterar i grupp har fler elever möjlighet att uttrycka sig och på så vis verbaliserar flera elever sina tankar om litteraturen.

Eriksson Barajas återgår ofta till citatet ”Du har inte läst en bok förrän du diskuterat den med någon annan”. I boksamtalet fick eleverna en ny syn på boken. Oftast kan inte alla elever, eller läraren för den delen hitta alla trådar i en roman. Då boken analyseras först individuellt, sedan i grupp och tillsist i helklass har alla elever möjligheten, men också skyldigheten att verbalisera sin analys. Ibland kommer sidospår och felanalyser att komma fram men genom diskussion är det mer troligt att nya tankar väcks och förståelsen av romanens komplexa natur visar sig.

I den första kursen har läraren möjlighet att presentera boksamtalskulturen för de studerande. Förstaårsstuderande kan ha olika erfarenheter från sina grundskolor och därför bygger gymnasieläraren upp synen på litteraturanalysen. Läraren förmedlar att litteratur kan vara en konstform som kan studeras och att litteraturen är mer än underhållning. Då boksamtalet byggs upp gör läraren klart för studerande om genre, analysmetodik och tolkning.

Boksamtalen i det finlandssvenska gymnasiet

I den finländska gymnasieutbildningen är fokus ofta på övning inför studentexamensprovet. Jag tror att boksamtalet kan träna gymnasisterna till den analytiska förmåga som krävs för att lyckas i

textkompetensen. Boksamtalen ger läraren möjlighet att ta upp de begrepp som är relevanta för varje kurs. Jag har utgått från Grunderna för läroplanen för gymnasiet 2003 och därefter försökt utforma ett par frågor eller teman och tips på vad som kan behandlas i boksamtalen i gymnasiet. Innan jag går in på de enskilda kurserna som kan användas för boksamtal i alla kurser:

- **VEM?** Huvudpersonens eller –personernas yttre och inre egenskaper.
- **VAR?** Miljön eller miljöerna – hur beskrivs de och vilken är deras betydelse för berättelsen?
- **NÄR?** Tiden – historisk, samtid, kronologisk, parallellhandlingar, tillbakablickar...
- **HUR?** Stilmedel – vilket språk, vilken stil använder författaren.
- **TEMA/SENSMORAL?** Anar du något redan nu?
- Välj ett illustrerande citat på ca fem meningar. Högläs.

Beroende på vad som läraren gått igenom kan analysnivån i kursen anpassas. I läroplansgrunderna för gymnasieundervisningen förkortas kurserna i undervisningsämnet modersmål och litteratur som Mo och sedan siffran som beskriver den rekommenderade orsningen för kursen. Nedan använder jag förkortningen Mo och siffran för att gå in på kurserna.

I Mo1 ska de studerande känna till olika sätt att analysera och tolka olika texter och speciellt kunna tolka episka texter. Boksamtalen kan gärna fokusera på grundbegrepp inom litteraturanalys som till exempel intrigkurvan, handling, och kanske planteringar och berättarperspektiv. Dessa frågor kan gärna återkomma i senare kurser och fördjupas ytterligare då studerande utvecklat sin analytiska förmåga.

Eftersom kursens mål också innefattar en kännedom om olika stilmåer i språket är det bra att göra en språklig analys på romanen. Man kan jobba med intertextualitet och varför inte bilder i romanen vilket gör att det vidgade textbegreppet betonas. Boksamtalen kan också med fördel vara baserade på samlingsverk med kortprosa för att mer anknyta till kursens tema. Olika noveller kan analyseras och jämföras. En narrativ analys fungerar också bra eftersom de som kommer från grundskolan ofta tidigare har behandlat handlingen i romaner och i denna kurs kan få begrepp för en djupare analys av något de redan behärskar.

I Mo 2 ska eleverna förstå gränser mellan fakta och fiktion med dokumentärromanen och populärkulturen som utgångspunkt. Då läraren gör en litteraturlista kan läraren här välja att studerande ska läsa två romaner, en populärkulturell och en dokumentärroman, läraren kan också välja att de studerande läser olika romaner och sedan placeras i grupper med olika genrer. I det senare fallet kan läraren anpassa frågorna för de olika grupperna och göra jämförelsen mellan genrerna i helklass.

Recensioner är en del av kursen så slutuppgiften får gärna vara en tvättäkta recension med utgångspunkt i de recensioner som finns i dagstidningen. En annan slutuppgift kan vara en materialbaserad essä som ska argumentera för en fråga som dokumentärromanen har behandlat. Förståelsen om vad som är fakta och vad som är fiktion kan komma fram i och med läsning av tidningstexter om det som dokumentärromanerna tar upp. Samtalet fördjupas med sidolitteratur.

I kursen Mo 3 är den finlandssvenska romanen ett enkelt val. Boksamtalen får gärna röra den finlandssvenska kontexten och förhållanden mellan olika grupper av människor i Finland. Språkligt sett kan eleverna få till uppgift att hitta finlandssvenska drag i sina böcker och högt läsa upp sina exempelmeningar i sin grupp. För att göra den analys krävs begrepp som rör slang, sociolekt och dialekt och flerspråkighet.

Uppgifterna för denna kurs kan vara att placera in verket i en finlandssvensk kontext och därmed också berätta om författaren och ta redan på information om denne. På så vis behandlas även språkhistoria indirekt i anknytning till samtalet.

I Mo 4 läser de studerande med fördel romaner av olika nordiska författare. I mån av möjlighet kan studerande läsa romanerna på originalspråk för att lära sig känna igen språken i skriven form. Samtalsfrågorna rör igen dramaturgin i texterna men också tecken på nordisk kultur och språk som framkommer i romanerna. Författarskapet kan vara en deluppgift i samtalet. Studerande kan till exempel jämföra en författares olika verk i sina boksamtal.

I Mo5 är det många som läser 1900- och 2000-talsklassiker och därför är klassiker ett välfungerande tema för boksamtalen. Om romanerna innehåller drag som kan kopplas till ismerna är detta ett strålande tema att analysera. Analysen kopplas till 1900-talets historia och därmed diskuteras 1900-talets syn på människan. Vad som gör romanen till en klassiker kan de studerande även undersöka.

I Mo 6 behandlas tendenslitteratur, maktspråk och argumentation. Analysen fokuserar på samhällsproblem, propaganda, källkritik, manligt och kvinnligt. Samtalen kan gärna ske inför

publik i klassen. De som läst romaner med samma tema håller ett samtal där de förbereder frågor om problemet som deras romaner tar upp.

Jag har valt att inte gå djupare in på kurserna Mo 7 och Mo 8 eftersom man i dessa fokuserar på tal och skrift och boksamtalen kan därför vara lite överflödiga.

Mo 9 som handlar om det kreativa läsandet och skrivande och som dessutom är i slutskedet av gymnasiestudierna är en kurs där undervisningen kan anpassas rejält efter de studerandes behov och önsningar. En gymnasiestuderande berättade om sin erfarenhet av boksamtal i kursen Mo 9. De studerande läste Hungerspelen och för var tredje kapitel gjorde de en analys. De diskuterade i grupper och analyserade bland annat huvudpersoner och tankar om handlingen. I slutet av kursen såg de också filmatiseringen och jämförde den med boken. Flickan berättade att många i hennes kurs blev förvånade då de tyckte boken var bättre än filmen, en upplevelse de inte haft tidigare. Boksamtalet öppnade klassens ögon för en djupare förståelse av boken. ”Man har inte läst en bok om man inte har diskuterat den”.

Källor:

Grunderna för gymnasiets läroplan 2003. 2003. Utbildningsstyrelsen

Eriksson Barajas, K. 2012. Boksamtalets dilemman och möjligheter